

Muakiso wa Uhalisi wa Kauli za Mhusika Mlevi na Uchagizaji wa Tafsiri kwa Msomaji katika Fasihi ya Kiswahili

Gerephace Mwangosi na Lazaro Mlelwa
Chuo Kikuu cha Kikatoliki Ruaha, Iringa Tanzania

Ikisiri

Tamthiliya ya Kiswahili ni miongoni mwa kazi za kisanaa zenye wajibu mkubwa wa kuijenga jamii katika hali mbalimbali kupitia wahusika wake. Kwa kawaida, wahusika hudhibitiwa na kuathiriwa kwa kiasi kikubwa na muktadha wa utunzi, hasa mawazo yanayowahusu waandishi kulingana na falsafa zao, mazingira yao, utamaduni wao, hali yao ya maisha na harakati zilizopo katika jamii inayohusika. Kwa msingi huo, makala haya yanachunguza muakiso wa uhalisi wa kauli za mhusika mlevi na jinsi zinavyochagiza tafsiri kwa msomaji. Imefanya hivyo kwa kurejelea tamthiliya teule za *Lina Ubani* (1984) na *Mabepari wa Bongo* (2007). Uchunguzi ulikuwa wa maktabani uliohusisha uhakiki wa tamthiliya zilizolengwa. Data zilikusanywa katika maktaba ya Chuo Kikuu cha Kikatoliki cha Ruaha kilichopo mkoani Iringa kwa kudurusu kazi mbalimbali zilizohusiana na mada iliyochunguzwa. Uchambuzi na mjadala wa data zilizowasilishwa umeongozwa na nadharia ya Ucheshi. Makala haya yanahitimisha kwamba, mhusika mlevi ni mojawapo ya mawakala wa kazi za kifasihi kwa kuwa huyafichua na kuyaweka wazi yale yote yanayoshindikana kusemwa na wahusika wanaoongea na kutenda wakiwa katika ung'amuzi tambuzi.

Maneno Muhimu: Uhalisi, Tafsiri, Fasihi, Kiswahili

Utangulizi

Wataalamu wengi wamejishughulisha na uhakiki wa mhusika mlevi katika kazi za fasihi, ikiwamo tamthiliya ya Kiswahili kwa mitazamo na misukumo tofautitofauti. Baadhi yao ni Younge (1638) anayeeleza kwamba, ulevi una athari kubwa katika jamii kwa kuwa walevi wote wanamkosea Mungu aliyewaumba. Aidha, walevi ni watu wabaya kwa sababu wakilewa wanaweza kufanya jambo lolote lililo baya; kisha wakamkosea Mungu. Younge anamtazama mhusika mlevi kiroho zaidi badala ya kumchunguza kifasihi. Kwa hiyo, mtazamo wake ni wa

kihukumu zaidi kuliko kuhakiki uhalisi wa yale anayoyawakilisha kupitia kwa kauli zake.

Mbali na hukumu kama hii, kuna wale ambao wanadai kwamba, kitendo cha mwandishi kumtumia mhusika mlevi katika kazi zake kinaonesha na kudhihirisha udhaifu wake katika kupambana na ukweli uliopo. Kwa kufanya hivyo, kazi yake inakuwa kama fasihi inayokwepa na kutoroka kupambana na ukweli uliopo katika jamii yake (Mohamed, 1995). Mwandishi kuuficha ukweli huo katika maneno ya kilevi, ni jambo linaloonekana kuwa ni udhaifu. Hata hivyo, hoja hiyo inapingwa na Makras (2010) anayeeleza kwamba, kwa kawaida, mhusika mlevi anaelezea uhalisi na ukweli wa jamii. Mlevi huikumbusha jamii kuhusu yaliyotokea, yaliyopo na hata yale yanayotarajia kutokea katika jamii yake. Kimsingi, hubainisha masuala mengi kwa unyenyekevu, hekima, ucheshi na uwazi unaoakisi hali halisi iliyoopo na inayoendelea katika jamii yake.

Kwa kawaida, mlevi anapotumika katika kazi za fasihi hutazamwa kama mwendawazimu. Hali hii inatokana na ukweli kwamba, pombe aliyotumia, kwa kiasi fulani, humwondolea urazini unaoathiri uteuzi wa maneno muafaka na matendo yake kuwa nje ya matarajio ya kawaida ya jamii yake. Utoaji huo huwa wa kitaashira na hutokea katika ndoto, utani, sanaa au mitelezo ya kauli. Huu ndio msingi wa Freud (1896) kueleza kwamba, mtu anapoyatoa yale yaliyobanwa katika ung'amuzibwete wake, inafahamika kama nusu urazini. Hali ya kulewa huidhoofisha na kuifanya akili ya kawaida kukosa nguvu inayomfanya mtu ajizuie kufanya yale yote yasiyotakiwa katika jamii yake. Kuimarika kwa hali hiyo, kunasababisha kila linalomjia kukosa nafasi ya kuchujwa; na hivyo, linakwenda moja kwa moja katika matendo na kauli zake. Huu ndio msingi wa makala haya kuchunguza uhalisi wa kauli za mhusika mlevi na jinsi zinavyochagiza tafsiri kwa wasomaji.

Katika jamii za Afrika Mashariki, tamthiliya ya Kiswahili hujengwa katika misingi ya muktadha wa utunzi unaodhihirisha wazi mfunamano mahsusuli uliopo baina ya wakati na mahitaji ya jamii. Hali hii huwafanya watafiti na wahakiki wengi (Matteru, 1982; Mlacha, 1985; Senkoro, 2006; Mlelwa, 2012; Mnigo, 2015 & Shemweta, 2015) kuzishughulikia kazi zake kwa misukumo na mitazamo tofautitofauti. Hata hivyo, kipengele cha uhalisi wa kauli za mhusika mlevi, hasa jinsi anavyokua na kubadilika kifikra na kiwakati hakijachunguzwa kwa undani wake. Jambo hili lilichochea ari ya kukichunguza kipengele hiki ili kubaini uhalisi wa kauli za mhusika mlevi katika vitabu teule. Kwa kufanya hivyo, makala haya yamechunguza muakiso wa uhalisi wa kauli za mhusika mlevi na jinsi zinavyochagiza tafsiri kwa msomaji kwa kurejelea tamthiliya teule za *Lina Ubani* (1984) na *Mabepari wa Bongo* (2007).

Makala haya yamechunguza uhalisi wa kauli za mhusika mlevi na jinsi zinavyochagiza tafsiri kwa msomaji kwa kurejelea vitabu teule. Uchunguzi

ulikuwa wa kimaktaba uliohusisha uchambuzi na uhakiki wa tamthiliya teule. Data za msingi zilipatikana katika tamthiliya za za *Lina Ubani* (1984) na *Mabepari wa Bongo* (2007). Vitabu hivyo viliteuliwa kwa kuwa vina mawanda ya kutosha yaliyotwezesha kupata data zilizolengwa katika makala haya. Mchunguzi alidurusu nyaraka mbalimbali katika maktaba ya Chuo Kikuu cha Kikatoliki cha Ruaha iliyopo mkoani Iringa kwa ajili ya urejelezi na ufafanuzi wa data za msingi za utafiti uliofanyika. Uchambuzi na mjadala wa data zilizowasilishwa uliongozwa na nadharia ya Ucheshi.

Nadharia ya Ucheshi katika Uhakiki wa Kifasihi

Nadharia ya Ucheshi imekuwepo tangu enzi za Plato ambaye inasadikika kwamba, alizaliwa baina ya 429 na 423 KK (William & wenzake, 1976). Nadharia hii iliendelezwa na wanasaikolojia mashuhuri waliokuwa wameboba katika utafiti juu ya vichekesho. Wanasaikolojia hao walifanya tafiti mbalimbali kuhusu vyanzo vya ucheshi, vichekesho na vicheko. Walichunguza sababu iliyopelekea mwanadamu kutokea kama mnyama pekee anayeweza kucheka; na sababu iliyochocheka kucheka kwake. Kulingana na Potter (1954), kicheko huja baada ya ucheshi na kinyume chake. Baada ya msomaji au mtazamaji kuona au kusikiliza kazi ya fasihi inayochekesha, basi hucheka.

Godkewitsch (1976) anasema kwamba, kuna sababu tatu zinaingilia katika kuanzisha hisia. Kwanza, mtu kuwa katika kiwango cha juu cha hisia kali. Pili, majumuisho kamili ya hisia-indushi na hisia-nasibu za hali ya kichochezi. Tatu, matumaini ya mtu na tabia ya kuzuia au kupinga kwa ridhaa hali ya kichochezi iliyopo. Kulingana na Godkewitsch, kicheko kinatokana na sababu za kibiolojia. Aidha, Wamitila (2008) anaeleza kwamba, ucheshi huweza kuibuliwa kutokana na matumizi ya lugha; pamoja na mbinu zisizo za kilugha. Ucheshi una thamani kijamii na unatumika kupata makadirio yanayoonekana. Pia, una athari kubwa katika kupunguza migogoro ndani ya jamii, kuweka wazi upinzani uliopo na kutoa maagizo (Senkoro, 2004). Kwa ujumla, ucheshi husababishwa na sababu za kibiolojia na zile za kifashi.

Makala haya yalitumia nadharia ya Ucheshi kwa kuyatazama mazingira ya asili ya jamii kuwa ndiyo huamua namna kazi ya kifasihi inavyotakiwa kuwa. Nadharia hii imeyachunguza mawazo ya waandishi kupitia mhusika mlevi anayewasilisha bila aibu, uoga na kuhofia jambo lolote linaweza kumsibu. Hali hii huipa na kuitazama fasihi kama kitengo kilicho na uwezo wa kuakisi maisha na mifumo ya jamii inayodhibitiwa na miundo ya kijamii (Chapman, 1976). Mtafiti alimchunguza mhusika mlevi kuwa ni malighafi ya fasihi; na kuwa fasihi ina athari kubwa katika jamii inayohusika. Hivyo, waandishi wa tamthiliya teule waliwekwa katika muktadha wao wa kawaida, ulio wazi na halisi ili kujua mwenendo na shughuli za mhusika mlevi kwa kuwa kazi zao ni kiungo chake.

Tamthiliya teule zilizochunguzwa zilitazamwa kwa kuzingatia hali halisi bila chuku katika uchambuzi na uhakiki wa data. Waandishi wa vitabu teule waliwekwa katika ulimwengu wao wa kawaida, kweli na halisi ili kufanya uchambuzi wa kina. Mhusika mlevi alitazamwa kwa undani jinsi alivyoakisi na kuyachunguza masuala ya kijamii na kuyaweka kama yalivyo, yanavyoaminika na kukubalika kupitia tamthiliya zilizolengwa. Nadharia hii imetumika kuchunguza uhusiano uliopo baina ya fasihi na jamii, hasa kuhusu nafasi ya mhusika mlevi na jinsi zinavyochagiza tafsiri kwa msomaji kwa kurejelea vitabu teule.

Mapitio ya Maandishi

Ushahidi wa zamani zaidi kuhusu kutumika kwa mhusika mlevi katika utanzu wa tamthiliya unapatikana katika jamii ya Wayunani waliomtumia katika mashindano ya sanaa za maonesho ya Kiramsa mnamo karne ya 5 Kabla ya Kristo huko Athene. Bakola (2006) anawataja na kuwaelezea Cratinus na Aristophanes kuwa ni baadhi ya wanasanaa waliomtumia mhusika mlevi katika kazi zao za fasihi ili kuonesha na kuongeza sanaa na ubunifu wao katika sanaa za maonesho na mashindano ya ushairi yaliyokuwa yakifanyika huko Uyunani.

Shakespeare (1579) alimtumia mhusika mlevi katika mchezo wake wa kuigizwa ulioitwa *The Taming of the Shrew*. Hata hivyo, mchezo huo uliandikwa mwaka 1623 baada ya kifo chake na kuchapishwa 1990. Kwa kawaida, waandishi huchochewa na yale yanayotokea katika jamii zao, wahusika wao hawana budi kuakisi yaliyomo katika jamii zao, wakati na hali iliyopo kwa wakati unaohusika. Kwa sababu hiyo, tamthiliya ya Shakespeare inamsaidia mtafiti kumchunguza mhusika mlevi alivyotumika kulingana na wakati na muktadha wa uandishi wake. Hata hivyo, uchunguzi huu utazingatia kwamba, muktadha wa uandishi wa tamthiliya za *Lina Ubani* na *Mabepari wa Bongo* ni tofauti kabisa na nyakati za uandishi wa Shakespeare. Muachana huo wa kiwakati utazingatiwa katika uchunguzi wa makala haya.

Moliere, msanii wa Kifaransa aliyeishi kati ya miaka ya 1622 - 1673, aliandika tamthiliya ya *The Doctor In spite of Himself* iliyochapwa mwaka 1911. Kazi hii imejengwa kwa kiasi kikubwa na mbinu ya matumizi ya mhusika mlevi kama wenzu wa kisanaa wa kufikisha ujumbe kwa jamii iliyolengwa na mwandishi. Kwa pamoja, kazi ya Shakespeare na ile ya Moliere zimesaidia kujenga welewa wa kutosha kuhusu nafasi na majukumu ya mhusika mlevi katika kazi za kisanaa; na jinsi waandishi wanavyomtumia katika kazi zao. Kadri jamii za ulimwengu zilivyozidi kukua na kuendelea, ndivyo kazi mbalimbali za kifasihi zilivyobadilika zikiakisi mabadiliko hayo. Matumizi ya wahusika walevi lilikuwa jambo la kila mara na lilitokea mara kwa mara katika tanzu tofautitofauti za kifasihi.

Tamthiliya zilizotumia wahusika walevi zilizidi kuenea kufikia miaka ya 1850. Waandishi wa Marekani waliweza kuigiza tamthiliya mbalimbali katika nchi yao, zikiwa na mhusika mlevi. Tamthiliya ya *The Drunkard* iliandikwa na Smith katika gazeti la *American Temperance* la Desemba, 1851. Aidha, O’Connor aliandika hadithi fupi iliyoitwa *The Drunkard* (1948) iliyozungumzia watoto, ulevi, pombe, udhalilishaji na hekaya iliyoakisi hali halisi ya maisha katika jamii yao. Kutokana na maendeleo ya tamthiliya na matumizi ya mhusika mlevi kuongezeka, swali linaloibuka hapa ni kwamba, je, wahusika hawa wana nini cha zaidi kuliko wahusika wengine? Kwa nini uhusika wao unapendelewa na waandishi? Maswali haya ni ya msingi katika kujenga uelewa kuhusu wajibu wa mhusika mlevi katika vitabu teule vilizochunguzwa.

Katika tamthilia nyingine iliyoitwa *Uncle Tom’s Cabin* (1853), kuna mhusika mlevi. Tofauti kidogo na zile zilizotangulia, tamthiliya hii ilikuwa inapinga ulevi na utumwa. Kwa hiyo, inamtumia mhusika mlevi kuonesha udhaifu wa mhusika huyu kupitia kwa kazi za sanaa. Kazi nyingine zilizofuata zilizowatumia wahusika walevi ni pamoja na *Ten Night in Bar Room* iliyoandikwa na Arthurs (1858) na Wilder aliandika *Our Town* (1930). Kazi za waandishi hawa, kwa ujumla wake, zimesaidia kujua jinsi mhusika mlevi alivyochukuliwa na jamii alimoishi, alivyoonekana na alivyo hesabiwa katika mwenendo wake mzima. Hali hii huwafanya baadhi ya wanajamii kumtazama mhusika mlevi mwendawazimu ama kituko kulingana na jinsi anavyotumiwa katika kazi za kisanaa.

Mbali na waandishi hawa wa Kimagharibi, matumizi ya mhusika mlevi katika fasihi, pia yalijitokeza kwa waandishi wa Afrika. Kazi nyingi za mwanzo katika fasihi andishi ya Kiafrika zilijichomoza kutoka katika fasihi simulizi. Riwaya ya Amos Tutulola ya *The Palm-Wine Drinkard* (1952) alimtumia mhusika mlevi kwa kuchota uhusika huo kutoka katika ngano za jamii ya Kiyoruba. Kule Afrika Kusini, Jordan (1973), akiifafanua fasihi ya Kiafrika, hasa jamii ya Wa-Xhosa wa Afrika ya Kusini, alimtumia mhusika mlevi akilinganisha maisha ya Wakristo na wasio Wakristo. Nchini Tanzania, Kezilahabi, katika *Rosa Mistika* (1975) anamtumia mhusika mlevi kusawiri hali ya maisha katika jamii za kifukara. Aidha, Nyoni (*Mabepari wa Bongo*) na Muhando (*Lina Ubani*) wanaingia katika kundi la waandishi wa Kiafrika waliomtumia mhusika mlevi kulingana na miktadha ya uandishi wao.

Kipekee, tamthiliya zilizolengwa zimetumika kwa kuwa zinaakisi uhalisia wa jamii katika kipindi cha baada ya uhuru na kifo cha mwasisi wa taifa la Tanzania, Mwalimu Julius Kambarage Nyerere, aliyesisitiza siasa ya Ujamaa na Kujitegemea. Muhando amebainisha changamoto za kijamii na kisiasa baada ya Watanzania kupata uhuru, hasa miaka ya sabini kipindi kilichotamalaki utekelezaji wa siasa ya Ujamaa na Kujitegemea hapa nchini. Kwa upande mwingine, Nyoni ameangazia hali ya kisiasa na kiuchumi kipindi cha takribani

maiaka 10 baada ya kifo cha Mwalimu J. K. Nyerere, mwasisi wa siasa ya Ujamaa na Kujitegemea nchini Tanzania.

Muakiso wa Uhalisi wa Kauli za Mhusika Mlevi

Kwa kawaida, mhusika mlevi anapolewa, hasa akiwa chakari, huanza kuongea masuala mbalimbali yaliyoko moyoni mwake. Uhusiano wa pombe na ufanyaji kazi wa ubongo husababisha mlevi kunena yale yaliyoko moyoni mwake bila simile, yakiwemo yanayomsibu, yanayomkera na kuiandama jamii yake (Arthurs, 1958). Hii inaonesha wazi kwamba, kuna uhalisi fulani katika maneno ya mlevi. Pia, inaonesha kuwapo kwa mambo kadha wa kadha yanayohusu maisha na harakati za maendeleo ya jamii inayohusika. Huu ndio msingi wa makala haya kuchunguza muakiso wa uhalisi wa kauli za mhusika mlevi kwa kurejelea vitabu teule kama ilivyofafanuliwa katika kipengele kinachofuata.

Muakiso wa Ukweli Kuhusu Siasa

Siasa ya Ujamaa na Kujitegemea ilijitokeza nchini Tanzania mara baada ya kuasisiwa kwa Azimio la Arusha. Watu wote walihimizwa kuishi katika vijiji vya ujamaa wakifanya kazi kijamaa katika hali ya umoja na ushirikiano (Nyerere, 1968). Waandishi na watunzi wengi waliandika kuhusu ujenzi wa jamii mpya ya kijamaa itakayofuata misingi ya haki na usawa wa binadamu. Hata hivyo, siasa ya ujamaa haikupata nafasi ya kukua na kukomaa kwa kuwa ilikosa mashiko kwa wananchi walio wengi. Maneno ya Mwanahago katika *Lina Ubani* yanaakisi ukweli wa kushindwa kwa siasa ya Ujamaa na Kijitegemea. Mwandishi anasema:

Umoja na mke wako mnayejifunika wote shuka moja. Mwanahago na wewe tutakutana wapi ndipo tuwe na umoja... Shwaini... wewe juu ya kilima, mimi bondeni... Unakunywa wiski, Mwanahago chibuku... Umoja... Akaa! Mie sina umoja (Mlama, 1984: 23).

Mwanahago inakejeli siasa ya ujamaa iliyowahimiza na kuwataka watu wote kuishi kwa umoja na ushirikiana, hasa wakiwa vijijini vyao. Lengo mojawapo la serikali la kuwaweka wananchi pamoja lilihusu kuinua maisha ya mwananchi wake kwa kuwasogezea huduma muhimu za kijamii; zikiwamo za afya, elimu, maji na barabara. Jitihada za kufanya hivyo, zilikumbwa na mwitikio hasi kutoka kwa wananchi kama ilivyodokezwa na Mwanahago hapo juu. Jambo hilo ndilo linaloonesha kwamba, mlevi anapoongea yapaswa asikilizwe na sio kupuuzwa. Katika shairi la '*Azimio*' Kezilahabi anaonesha jinsi siasa ya Ujamaa na Kujitegemea ilishindwa kukua na kukomaa kutokana na sababu mbalimbali zilizokuwepo wakati huo. Kezilahabi (2008: 18) anaeleza:

Azimio sasa ni mabaki ya chakula,
Kwenye sharubu za bepari,
Kalamu inayovuja,
Katika mfuko wa mwanafunzi,
Vumbi zito,
Baada ya ng'ombe kupita,
Hakunyolewa,
Hakupewa kalamu mpya,
Na njia haikuzibwa,
Kilichosalia sasa,
Ni punje za ulezi,
Zilizosambazwa jangwani,
Na mpandaji kipofu.

Kezilahabi anaiona siasa ya ujamaa kama mabaki ya chakula kwenye sharubu za bepari. Hii ina maana kwamba, siasa za ujamaa zimevamiwa na watu wenye uchu wa mali na pesa. Kwa upande mwingine, ujamaa unatazamwa kama kalamu inayovuja katika mfuko wa mwanafunzi, bila kupewa nyingine. Kulingana na Kezilahabi, hii ina maana kwamba, mfumo wa siasa ya Ujamaa na Kujitegemea umechuja na kudhoofika kabisa kutokana na usaliti uliofanywa na viongozi waliokuwa wameshika hatamu. Katika *Mabepari wa Bongo*, mwandishi anamchora mheshimiwa Guduza kama kiongozi anayehujumu mali za wananchi kutokana na uchu wa kujilimbikizia mali. Hali hii inaendelea kuimarika na kutazamwa kama tishio kwa vizazi vya Afrika ya sasa na baadaye. Bibi anasema:

Ewe mjukuu wangu uliyelaaniwa,
Kaa kitako huko kuzimu unisikilize.
Hayo uliyofanya kabla hujafa,
Ndiyo aliyokufundisha mwalimu?
Ndiyo aliyokuachia mwalimu?
Ndiyo aliyokurithisha mwalimu? (Nyoni, 2007: 15).

Hadithi inayotambwa na bibi, inadhihirisha namna siasa ya Ujamaa na Kujitegemea ilivyouawa na viongozi wenye tamaa ya kujilimbikizia mali. Baada ya siasa ya ujamaa kushindwa na kufifia kabisa, siasa za kibepari zikashika hatamu na zikawafanya wengi kujiingiza katika tamaa za kujilimbikizia na kupora mali za umma kwa maslahi binafsi (Mayega, 2006). Tamaa hizo zilizaa dhana ya ufasadi na uhujumu wa uchumi zilizogeuka kuwa janga la kitaifa na mataifa mengi hapa Afrika. Kauli za mlevi hazipaswi kupuuzwa bali kutendewa kazi pale inapobidi (Dickens, 1954). Licha ya kuwa mlevi huongea baadhi ya mambo akiwa amelewa, lakini anachokiongea akiwa katika hali hiyo, ndicho kinachoakisi ukweli halisi wa kile kilichomo katika jamii ambamo kazi inayohusika imeandikiwa.

Muakiso wa Ukweli Kuhusu Uchumi

Uchumi ni uwanja muhimu katika maisha ya jamii na taifa lolote. Uchumi una nafasi kubwa katika mchakato na mfumo mzima wa maisha na maendeleo ya taifa na watu wake. Bila kujenga uchumi imara na endelevu, maendeleo ya nchi hayawezi kuwa chombo cha kuwasaidia wananchi na ustawi wa taifa lao. Mara tu baada ya kupatikana uhuru hapa nchini, jitihada za kujenga uchumi imara na endelevu ziliwekwa katika misingi ya siasa ya Ujamaa na Kujitegemea (Nyerere, 1974). Katika kipindi hicho, watu walitakiwa kuishi kijamaa licha ya hali mbaya kiuchumi iliyokuwa imetamalaki katika kipindi hicho. Bidhaa muhimu ziliadimika nchini. Watu walinunua vitu kwa foleni na wakati mwingine, hawakupata walivyovihitaji. Hali hiyo inadhihirishwa na Mwanahago anaposema:

... lakini mke wangu anajua umoja. Alivyoona sina hela za kulisha watoto, kachukua watoto wote kwa mama yake! Siyo wewe una kitambi unasema una umoja na Mwanahago. Aka! Unitue! (Nyoni, 2007: 46).

Mwanahago anaonesha jinsi uchumi wa nchi ulivyoyumba na kuporomoka katika kipindi hicho cha ujenzi wa siasa ya Ujamaa na Kujitegemea. Hakuna aliyeweza kusema hayo na kuyaweka wazi ili kukwepa mkono wa chuma wa dola. Mwanahago ameweza kuyasema bila wasiwasi, lakini yasingesemwa na mtu mwenye akili timamu. Mwanahago aliweza kuyasema hayo akiwa katika hali ya ulevi. Pombe ndizo zilizomuondolea aibu, hofu na woga na kumpeleka katika ulimwengu wake unaompa ujasiri kwa kuwa huwa katika hali ya nusu urazini. Akiwa katika hali hiyo, aliweza kusema yaliyokuwa katika jamii yake¹. Jamii pia ilikiri kwamba, Mwanahago anasema ukweli. Mwandishi anasema:

‘Mlevi’ ‘siyo’ ‘mlevi’
‘Mlevi si mlevi’
‘Maneno yake ya kweli’ (uk. 49).

Nukuu hii inaonesha jinsi jamii inavyokiri kwamba, maneno ya mlevi yanaakisi ukweli. Kigezo muhimu katika uwasilishaji wa maisha katika kazi za kihalisia ni dhana ya ushabihikweli (Selden, 2005). Msisitizo wa kazi hizo ni kujaribu kufikia ukweli uliopo katika jamii inayohusika. Mawazo ya Mwanahago yanawekwa wazi kwa njia ya nusu urazini na yanaleta ucheshi kwa watazamaji. Ucheshi unajengwa na kejeli anayoionesha kuwa viongozi wana uwezo mkubwa wa kiuchumi, lakini wananchi wanaishi katika hali ya umaskini kiasi cha kushindwa hata kulea watoto wao. Ucheshi hutegemea sana kutokuwepo kwa

¹ Taz. *Lina Ubani* (uk. 38) Sara anasema “nitakaa hapa mpaka mtakaponipa chakula. Msiponipa leo, kesho nitakaa, na kesho kutwa. Nikiondoka bure, nitaondoka na mtu.

ukubalifu kati ya hali ya viongozi na wananchi wao, hasa kuhusu masuala ya kiuchumi.

Katika *Mabepari wa Bongo*, mwandishi amemtumia MC Kilevi kumulika ukweli uliopo kuhusu suala la uchumi katika jamii. Uchumi wa leo unaonekana kutekwa na kuwekwa mikononi mwa wawekezaji kutoka nje; na si mikononi mwa wazawa kama ilivyo katika mataifa mengi barani Afrika (Shivji, 2002). Kiuhalisia, wahusika wengine wasingeweza kuuliza swali alilouliza MC Kilevi kwa kuwa limejengwa katika hali ya uchokozi unaoichokoza serikali. Maneno, mwonekano na ucheshi alionao unachagizwa na kilevi alichotumia kinachomweka katika hali ya nusu urazini. MC Kilevi anasema:

Hii kali! Wawekezaji wote wanatoka Usauzi? Hakuna wanaotoka nchi nyingine? Halafu wote Wazungu... (Nyoni, 2007: 19).

Kauli ya MC Kilevi inaakisi hali halisi ya maisha ya Mtanzania kiuchumi, hasa katika kipindi hiki kilichotamalaki sera za utandawazi na mfumo wa soko huria. Wawekezaji ndio walishika uchumi wa nchi kupitia kwa viongozi wenye uchu wa mali na waporao rasilimali za umma. Uhalisi wa maisha ya Kitanzania, licha ya ule wa kisanaa, unamwonesha Mtanzania wa sasa kuangukia katika hali ngumu ya kimaisha, bado viongozi wao walio wengi, wana tamaa ya kupenda pesa zaidi kwa kupuuza utu wa binadamu na misingi ya uongozi bora (Mbonde, 2002). Kazi ya sanaa ni kumulika kuyaweka wazi yale yote yanayoathiri ustawi wa maendeleo ya taifa. Madhumuni ya waandishi kufanya hivyo, ni kuichochea jamii ili iweze kuyatafakari na kuyachukulia hatua za kuyaimarisha yenye tija na kuyaondoa yasiyofaa.

Muakiso wa Ukweli Kuhusu Jamii

Muakiso wa kauli za mlevi kijamii, hujengwa na mambo halisi yaliyopo katika jamii. Yapo mambo yanayofumbiwa macho na wahusika wengine, lakini mlevi huyasema bila kujali athari zinazoweza kutokea kwake. Aghalabu mlevi huropoka kuutambulisha uhalisia wa maisha ya jamii yake bila kujali anasema wapi na kwa nani. Hii ni kwa sababu, sanaa ya kunakili kutoka katika asili ipo katika hatua za maisha ya kila siku na inawakilishwa kwa msomaji, badala ya kuoneshwa katika picha za ulimwengu wa kufikirika (Faulkner, 1977). Usahihi wa uwasilishaji ni ule wa uhalisia unaomzunguka kila siku. Mathalani, katika tamthilia ya *Lina Ubani*, mwandishi kwa kumtumia mhusika mlevi anaangaza ukweli wa maisha ya jamii kwa njia ya undoto ulio katika akili yake baada ya kulewa. Anasema:

Maneno hayo kamwambie hawara yako anayepanda gari kila anapokwenda... Wakataka kunigonga... Shwaini... "Huyu mlevi." Mlevi baba yako huyo unayetembea naye... Mafuta wanaendeshea magari ya kulalia watoto wetu....(Nyoni, 2007: 47).

Maneno hayo ya mlevi yanaakisi ukweli uliopo katika jamii ambapo wanaume, hasa watu wazima wenye uwezo hufanya mapenzi na mabinti wadogo. Pia, wanaomaliza pesa za umma kwa umalaya na ukahaba kutokana na kusheheni vimada. Mali za umma zilitumika ovyo katika starehe binafsi na shughuli binafsi bila kujali wanavyoliingizia taifa hasara kubwa bila sababu za msingi. Hali hiyo imewafanya wanaume kujitengenezea mamlaka na utamaduni wa kuwasaidia katika maslahi yao ya kuwatawala wanawake (Legulegu, 2016). Pia, ukahaba umewafanya wanawake kuwa kama bidhaa ambapo wazee wanawatumia watoto kutokana na sababu mbalimbali zisizo na uhakikifu wa kisayansi. Hiki ndicho kinachomfanya Mwanahago kusema kwa hasira kwa kuwa pesa za umma hazitumika kwa maslahi ya umma.

Katika hali ya kurudia maneno kwa kumfuatisha msemaji kwa kejeli na kwa sauti ya kilevi, ucheshi unajitokeza. Kisha, unajengwa na ukweli unaodhihirishwa ambao unaonekana kama matusi kwa yule anayeambiwa. Kwa namna fulani, ni namna ya kumdhalilisha mtu kwa kumwambia 'Mlevi baba yako unayetembea naye'. Maneno hayo yana maana kwamba, baba anafanya mapenzi na mtoto wake wa kike. Maneno hayo yanaibua ucheshi na vicheko kwa wasomaji na wasikilizaji. Vicheko hivyo huwarudia wenyewe na kuwafanya waonekane kuwa wanajicheka kutokana na matendo yao ya kila siku.

Muakiso wa Ukweli Kuhusu Uongozi

Katika historia ya maendeleo ya jamii, uongozi ulianza tangu kale pale wanadamu wa kwanza walipoanza kuzaliana na kuongezeka zaidi (Davidson, 1970). Mwanauume akawa kiongozi wa familia yake. Hata hivyo, kadri jamii ilivyoongezeka, suala la uongozi kifamilia liliachwa na watu wakawa na watawala waliohusisha familia kadhaa. Maendeleo katika jamii yalipozidi uongozi ukawa dhana pana sana ambayo ilichukua sehemu kubwa ya jamiiluhga. Hapo ndipo matabaka katika jamii yalipojitokeza kwa uwazi zaidi. Katika kazi za fasihi, uongozi aghalabu husawiriwa kwa namna ya kikandamizaji kwani wale wanaoongoza wanawakandamiza wale wanaowaongoza. Hili limedhihirishwa katika *Lina Ubani* kwa kumtumia Mwanahago. Anasema:

Kamwambie baba yako hayo maneno ya ugoro. Usituambie sisi kutugeza bwege. Asiyefanya kazi wewe uliye juu ya kilima. Juu ya kilima kuna mashamba? Asiyefanya kazi baba yako anayekula vya bure, unavyomletea wewe (Mlama, 1984: 45 - 46).

Mara nyingi, uhalisia huongezewa ubunifu ili kuifanya matini iwe na vionjo vya kifasihi. Vionjo hivyo, ndivyo vinavyoifanya kazi iitwe kazi ya kifasihi. Kwa kuwa maneno anayoongea Mwanahago yanaonekana ni ya mwendawazimu, basi ndani yake yanaonekana kuwa na vionjo vya kifasihi, ukiwamo ucheshi ambao ni sehemu ya vionjo hivyo. Ucheshi huo unafanya kazi iwe ya kuvutia watazamaji na wasomaji wa kazi hiyo. Ucheshi huchangamana na uhalisi wa kazi yenyewe

ya kibunifu; na hivyo, kuifanya hadhira icheke, wakati huo huo, ikiwa inajifunza kutokana na uhalisi uliambatana na ucheshi huo (Muhanika, 1982). Ucheshi unasababishwa na maneno yaliyosemwa na mhusika aliyekuwa katika hali ya nusu urazini.

Pale ambapo makosa (au hitilafu) hayajatambuliwa au kufahamika huleta vichekesho. Hata hivyo, kutambua hitilafu sawa sawa ni hali inayolazimu ucheshi pia. Ikiwa migogoro au hitilafu iliyopo itatatuliwa bila maafikiano na kuweka usawa kati ya pande mbili, basi moja kwa moja italeta ucheshi. Hili linadhihirishwa na maneno ya Mwanahago yanayoonesha kwamba, kuna tofauti kubwa baina ya viongozi na wananchi wa kawaida. Kazi nyingi za fasihi zimeakisi uhalisi huu kwa kuwatumia wahusika waliowateua kuakisi suala hilo.

Ukweli Kuhusu Mahitaji ya Kila Siku

Suala la mahitaji linagusa maisha ya kila siku ya mwanajamii yeyote katika jamii. Baadhi ya mahitaji muhimu ya kila siku kwa kila mtu ni malazi, mavazi na chakula. Suala la mahitaji halitofautiani sana na suala la uchumi, lakini kuna utofauti mdogo kati ya mambo hayo mawili, hasa unapochunguza mahitaji ya wahusika. Mwandishi amejaribu kuonesha utofauti huo kwa kuwatumia wahusika wake wote. Kukosekana kwa mahitaji ya kila siku, kulimfanya mke wa Mwanahago kwenda kwao na watoto wake wote ili waweze kujikimu katika mahitaji, hasa ya chakula. Suala hili lilimfanya Mwanahago kubwatuka maneno mengi mbele ya tabaka tawala, lakini alipuuzwa kwa kile alichokuwa anakisema.

Uhujumu uliokithiri katika jamii, ulimfanya Mwanahago aseme tu bila kujali. Hata hivyo, alihesabika kama mlevi tu. Hali hii inatokana na hali ya ubongo wa mlevi kuwa umeharibiwa na pombe (Culwell, 1994). Mlevi huongea tu bila kuwa na ufahamu wa kile anachokisema; na haimfanyi kutambua kwamba amesema ukweli. Inafahamika wazi kwamba, kilevi kinaondoa kujizuia, lakini hakimfanyi mlevi kusema kweli katika mambo yote, kwa kuelezea hisia ambazo, kwa kawaida, hazisemwi kwa sauti. Kilevi sio sababu ya kumfanya aseme kweli zaidi ya mtu aliye katika utimamu wa akili, bali hurahisisha tu namna ya kuelezea baadhi ya hisia ambazo watu wote wanazo katika maisha ya kila siku. Hata hivyo, imekuwa tofauti na mhusika mwenyewe anavyoeleza yale yaliyo moyoni mwake. Mwandishi anamchora kwa kusema:

Hela za kigeni... unazitaka wewe unayekula vya kigeni. Mie nataka hela za hapa hapa... nipate nauli nikamchukue mke wangu... na mwanangu Kidote. Mchicha nanunua kwa shilingi tu... ukimpa ya Malkia anakataa... hela za kigeni? Aka! (Nyoni, 2007: 27).

Maneno hayo ya mhusika mlevi yanaakisi hali halisi ya jamii ya Mwanahago na kuimulika huku ikionesha kuwa mahitaji ya kila siku ni ya shida. Pia, anaonesha kwamba, viongozi wana matumizi ya fedha za kigeni, lakini watu wa kawaida hawajui hata hizo fedha za kigeni zina umuhimu gani na zinatutumikaje

hapa nchini (Mng'ong'o, 1980). Kukosa fedha ndiko kulikomfanya mke wake aende kwao na watoto wake wote. Maneno ya Mwanahago yanaleta ucheshi kwa kukejeli viongozi ambao wanang'ang'ania fedha za kigeni, lakini wananchi hawazijui hata zilivyo. Kejeli hiyo ndio inayoibua ucheshi unaoleta hamaki kwa watazamaji na wasikilizaji. Watu wanaishi kwa shida ya chakula na kuhangaika bila mafanikio, lakini viongozi wanataka watu waendeleo kulima mazao ya biashara ili waipatie serikali fedha za kigeni.

Maneno ya Mwanahago ndio yanaifanya hadhira ikumbuke hali ya maisha ya kila siku na kuwachekesha. Hapo ndipo tunapobaini kwamba, ucheshi unaweza kutumika kama mbinu ya kumdhalilisha mtu, kundi au taasisi (Berkowitz, 1970). Ucheshi unaweza kumshusha hadhi kwa kuuweka wazi ujinga wake hadharani. Pia, ucheshi mwingi husababishwa na kushushwa hadhi kwa mtu kutokana na masuala ya kijamii au kimaumbile. Kushindwa kwa viongozi kuwajengea misingi na miundo mbinu imara wananchi ili kukidhi mahitaji yao ya kila siku; pamoja na kuwasisitiza walime mazao yatakayoleta fedha za kigeni, ndiko kunakowekwa hadharani kupitia kejeli za Mwanahago anayeonekana kuwa na akili zaidi ya viongozi wake.

Kwa ujumla, ucheshi huo haujatokea tu, isipokuwa baada ya kugundua kinachosemwa na msemaji wa kazi ya fasihi. Pia, hutokea baada ya kugundua ukweli uliopo katika kauli za mhusika mlevi. Mabepari nao wanaonekana kuwa na mkakati na mpango imara inayofanya kazi ya kuzuia watu kupata urazini wa kufanya mapinduzi katika maisha yao ya kila siku. Mkakati wa kuondoa maarifa ya mawazo ya tabaka tawaliwa ili wasiweze kufikiria kujikomboa kiuchumi unafanywa na mataifa ya kibepari (Mayega, 2016). Hii ndio sababu jamii ya Mwanahago anaingiwa na hofu baada ya kumsikia Mwanahago akiropoka tu yale yaliyo kweli. Wengine wanahofia kuwa atafungwa kutokana na maneno yake makali. Kwa hiyo, udhanifu wa kuwafanya wadhani kuwa kujikomboa kimaisha, umejaza fikra zao na kuwaletea hofu ya kusema ukweli.

Matumizi ya Mhusika Mlevi Yanavyochagiza Tafsiri kwa Msomaji

Waandishi wengi huchagua wahusika kwa kuzingatia muktadha wa uandishi wao. Uteuzi nzuri wa wahusika, ndio unaoijenga kazi ya kifasihi na kuonesha upekee wa kazi ya mwandishi dhidi ya mwingine. Mwandishi wa kazi ya fasihi, lazima aweke wahusika wake katika hali ya kuyatenda matendo yanayomakinika. Pia, lazima awe na hisi ambazo zitamfanya aamini kwamba, kile anachokiandika kupitia matendo ya wahusika wake yatafikisha ujumbe kwa jamii aliyoyokusudia (Muindi, 1996). Kwa kawaida, wahusika wanaweza kuangazwa katika lugha anayoitumia, mwelekeo wa matendo yake, mavazi na mambo mengine kama ilivyojitokeza katika vitabu teule. Wahusika hutofautiana katika matendo yao, maneno yao na mazungumzo baina yao na wahusika wengine. MC Kilevi katika *Mabepari wa Bongo* anaonekana kuwa tofauti na wahusika wengine kwa maneno

yake mengi ambayo yamejaa ucheshi na burudani ndani yake. Mwanahego anaonekana tofauti na wahusika wengine kutokana na matendo na kauli zake ambazo zinapingana na uongozi unavyotaka.

Uchaguzi wa wahusika ndio hujenga kazi nzima ya fasihi na kuonesha uchangamano wake kwani waandishi hufanikiwa kuonesha dhamira, falsafa na mitazamo yao kwa jamii kwa kuwatumia wahusika. Sambamba na hilo, kuna ujielezaji wa wahusika ambao uko wa namna ya ujielezaji wa mdokezo na udhahiri. Ujielezaji dhahiri hutokea wakati wahusika hutamka kauli ambazo zinamwelezea mwenyewe kwa kumaanisha. Kwa kulidhihirisha hilo, MC Kilevi anasema:

Lakini kabla sijaendelea naomba nijitambulisha. Mimi ni MC Kilevi, nina diploma ya juu ya madigrii katika kuonja na kunywa pombe zote kali zisizo na kilevi. Nilikuwa huko kwenye matapatapu najipigia gongo langu safi, nikapigiwa simu ili nije kutoa huduma kwenye kumbukizi za mheshimiwa Guduza (Nyoni, 2007: 1).

Mhusika huyo anajieleza alivyokunywa pombe kiasi cha kudhani kuwa amepata digrii na diploma za kunywa pombe. Suala la wahusika kujidhirihisha wenyewe linatokana na kuwa katika nusu urazini. Freud anaeleza kwamba, mara nyingi mtu huweza kujieleza mwenyewe akiwa katika hali ya ndoto au hajitambui. Mwanahego anajieleza kwamba, hana hela hata za kutunza familia. Kwa mtu mwenye akili timamu, hawezi kujieleza mambo ambayo pengine yanaweza kumdhalilisha na kumshushia hadhi yake. Sehemu imechunguza jinsi kauli za mhusika mlevi zinavyochagiza tafsiri kwa msomaji.

Tafsiri katika Matendo

Wahusika wa kifasihi hujengwa na matendo yao kama majira anayoyazungukia mhusika aliyeteuliwa. Mhusika yeyote wa kazi ya fasihi hukumbukwa na hadhira kulingana na utendaji wake katika kazi inayohusika. Utendaji huo unajenga maudhui ya kazi ya fasihi, ambayo lazima yaeleweke na hadhira iweze kuitafsiri kazi inayohusika. Hii ina maana kwamba, maudhui hayawekwi wazi kwani hujificha ndani ya fani. Hivyo, hadhira haina budi kufikiri kwa kina ili ipate tafsiri ya kile kilichowasilishwa. Hii ndio maana tunasema kwamba, matumizi ya mhusika mlevi huchagiza tafsiri kwa msomaji na sio kukwepa ukweli.

Matendo ya mhusika ni pamoja na kunywa pombe mpaka kufikia hatua ya kulewa kiasi cha kufikia hali ya kuwa katika nusu urazini unaomfanya aanze kuongea ongea na kuweka wazi yale yote yanayokandamizwa na ung'amuzibwete. Wakati mwingine, huyasema yale yaliyo moyoni mwake. Upekee wa yale yanayosemwa na mlevi huchagiza tafsiri mbalimbali kwa hadhira inayoisoma au kuisikiliza kazi inayohusika. Ukichunguza matendo ya mhusika mlevi unaweza kupata tafsiri nyingi kuhusu hali halisi ilivyo katika jamii inayohusika. MC Kilevi anasema:

Nilinyonya maziwa ya mama na nilipolia nilinyweshwa ulanzi ili niache usumbufu. Mimi ndimi mzalendo. Mzalendo hunywa gongo bwana lililopikwa likaiva kwa ufundi wa mama Musa, sio mapombe yenu hayo ya kwenye mavyupa yaliyokuwa contaminated kwa utandawizi. Mimi ndimi mzalendo! (Nyoni, 2007: 3).

Majigambo hayo ya mhusika mlevi huleta tafakuri kwa mtazamaji au msomaji. Msomaji au mtazamaji huweza kufikiri kuhusu pombe za kisasa, hasa bia, wiski na konyagi ambazo huhifadhiwa katika chupa kwa kuzifananisha na pombe za kienyeji, ukiwamo ulanzi na mbege. Kwa hakika, maneno hayo huchagiza tafsiri kwani MC Kilevi anaukejeli utandawazi ambao unadhihirisha uchakachuzi unaofanywa katika utengenezaji wa vinywaji viwandani. Yeye anaona kwamba, pombe za kienyeji ni bora na sahihi kuliko za viwandani ambazo zinatumia kemikali ili kutengeneza na kuhifadhi vinywaji hivyo.

Kwa upande mwingine, msomaji au mtazamaji anapata tafakuri ambayo itamfanya afikirie zaidi kuhusu ukweli uliopo kati ya mzalendo na yule ambaye si mzalendo. MC Kilevi anasema kwamba, alinyonya maziwa ya mama. Moja kwa moja inabainika kwamba, alilelewa katika jamii ya kitabaka. Pesa za kununulia maziwa zaidi ya yale ya mama hazikuwepo. Kisha, anasema alipolia alinyweshwa ulanzi alale. Ulanzi ni pombe ya kienyeji itokanayo na mianzi. Hapo ni wazi kwamba, hata hakubembelezwa wala hakuwa na vitoi wala midoli ya kuchezea. Walezi wake, ili kupisha usumbufu, alilazimishwa kulala kwa kunyweshwa ulanzi. Hili linadhihirishwa na (Mulokozi & Kahigi, 1976: 48) katika shairi la ‘*Watoto Wawili*’. Wanasema:

Mtoto wa tajiri akilia hupewa mkate,
Mtoto wa tajiri akilia hupewa picha kuchezea,
Akilia mtoto wa tajiri huletewa kigari akapanda,
Akiendelea kulia hupanda mgongo wa yaya,
Akikataa kunyamaza ulimwengu mzima hulaumiwa.

Mtoto wa maskini akilia hula mchanga,
Mtoto wa maskini akilia hupewa mti kuchezea,
Akilia mtoto wa maskini huvutwa kashani,
Akiendelea kulia hupanda mgongo wa mama ulio uchi,
Akikataa kunyamaza wazazi husikitika kimya kimya.

Beti hizi za shairi zinashadadia yale aliyoyasema MC Kilevi na aliyotendewa na wazazi wake; na jinsi alivyolelewa katika hali ya umaskini. Huo ndio muachano uliopo baina ya familia za kimaskini na kitajiri. Maana hiyo inaelezwa, ndiyo inayochagiza tafsiri ya ukweli ulifungamana kati ya kazi ya kisanaa na jamii inayohusika. Matendo ya mhusika mlevi wakati mwingine hudhihirishwa na maneno yake ambayo huyatamka bila kufikiria, lakini hueleza anavyoishi. Moja kwa moja tunapata picha kwamba, anayeongea hayuko katika hali ya akili

timamu. Hata hivyo, yale yote yanayozungumzwa na mhusika mlevi yanachagiza tafsiri mbalimbali kwa wasomaji au wasikilizaji.

Tafsiri katika Maneno na Kauli

Maneno na kauli za mlevi ndizo, hasa zinazochomoza katika kazi za fasihi zilizotumia wahusika walevi kwa madhumuni mbalimbali. Kauli hizo, ndizo za msingi wa kuzisikiliza kuliko hata kutazama matendo dhahiri ya mhusika mlevi. Hii ni kwa sababu, matendo Dhahiri, wakati mwingine, yanakera kama vile kukojoa hadharani, kujinyea, kutukana na hata kupigana. Hata hivyo, hatunamaanisha matendo yote ya mhusika mlevi yanakera, isipokuwa baadhi ya matendo hayo kama ilivyoelezwa. Yapo yale yanayoburudisha na kuvutia wengi, hasa kucheza njiani, kuimba, kudokeza matukio muhimu ya kihistoria ya kijamii na kitaifa, kuongea mwenyewe, kudondokadondoka kila baada ya hatua tatu, nne au tano hivi; ingawa akifika kwenye daraja la mti mmoja huvuka salama bila chembe ya kuyumba.

Kauli za mhusika mlevi ndizo zinachagiza tafsiri kwa wasomaji na kuwafikirisha hata kufikia hatua ya kujiuliza kwa nini mwandishi alimtumia mhusika wa namna hii? Je, alitaka kuwafikirisha wasomaji wake au kuwapumbaza wasielewe kitu kuhusiana na ukweli utokao katika maneno ya mlevi? Je, mwandishi alikuwa anakwepa tatizo? Maswali hayo yote lazima yazae majibu tofauti ambayo tutasema kuwa ndiyo yanayochagiza tafsiri. Mlelwa (2012: 72) anafafanua sababu za kumtumia mhusika mlevi katika kazi za kifasihi:

Katika tamthiliya, mara nyingi hutumika wahusika wa namna hii (mlevi, chizi, hohehahe) ili kupeleka ujumbe mzito kwa jamii kwa namna ambayo itakuwa laini na wanajamii hawataweza kumnyooshea mhusika kidole kwa kuwadhalilisha. Mlevi anaweza kukosoa, kukemea, kuisema jamii na viongozi wake na akaonekana ni mlevi tu huyo. Hivyo basi, kutokuchukuliwa hatua yoyote kwa kuwa tunamuona mlevi kuwa ni mtu dhalili asiye na fikara zozote wala upeo.

Kauli hiyo inaonesha kwamba, mlevi anaweza kukosoa, kuelimisha, kuisema jamii na viongozi wake bila hofu. Fikra na uwezo wa kusema lolote, ndio unaoibua tafsiri mbalimbali kuhusu kile kinachosemwa na mlevi huyo. Katika kauli zote za mlevi, cha msingi ni kusikiliza kwa makini na kuchagua lile lililojema. Kwa kufanya hivyo, kauli hizo zinachagiza maana fulani kwa msomaji ama msikilizaji. MC Kilevi anaonesha jinsi watazamaji wake wanavyotafsiri na kuyajadili katika makundi kuhusu hali na maisha ya kitajiri na kimaskini. Mwandishi analiweka jambo hili wazi, anasema:

Wewe hujui bei ya gongo? Unatoka nchi gani? Ok. Nimeelewa ndio matatizo haya ya kuzaliwa Ocean Road, nursery ukasoma Kampala, primary South Africa, secondary Canada na chuo kikuu Arizona. Huwezi

kuwa Mbongo na kuelewa shida na raha za watu wa nchi hii, Wananchi, wazalendo (uk. 2).

Kutokana na kauli hiyo, msomaji ataelewa kwamba, watoto wa matajiri wanazaliwa sehemu ambazo ni nzuri na shule zao pia ni nzuri na ni za nje ya nchi. Watoto hao hawajui maisha halisi ya Watanzania wazalendo. Hii imekuwa tofauti na watoto wa masikini ambao wanazaliwa na wanasoma hapa hapa nchini. MC Kilevi anawatazama matajiri na watoto wao kama watu wasio na uzalendo wa nchi hii. Uzalendo anaouzungumzi unaweza kumfikisha msomaji. Uzalendo ni kuyafahamu matatizo ya wanajamii na kuyatatua? Je, ni kusoma ndani ya nchi? Majibu yapatikanayo katika maswali huchagiza maana na tafsiri kwa msomaji wa kazi hiyo. Hata hivyo, maana hiyo ni ile inayomulika ukweli wa jamii iliyoandikiwa kwa makusudi maalumu. Uhalisi hupimwa kulingana na maana zilizopatikana katika maneno na matendo ya wahusika wa kazi inayohusika.

Ukwepaji wa Tatizo

Sio wakati wote ambapo matumizi ya mhusika mlevi yanachagiza tafsiri, bali ni kwa ajili ya kukwepa tatizo. Tatizo hilo, kwa kiasi kikubwa, ni lile lijulikanalo kama mkono mrefu wa tabaka tawala. Ukwepaji wa tatizo katika tamthiliya zilizolengwa ni ule wa kisanaa. Ukwepaji wa tatizo hutokea katika mantiki kwamba, watu hupuuza yale yasemwayo kwa sababu yanasemwa na mlevi anayeonekana kama mwendawazimu. Hili linathibitika pale ambapo wanajamii wanaona anayeongea ni mlevi tu, mtu ambaye akili zake zimepunguzwa na pombe, hata asiweze kujizuia kusema lolote lililo moyoni mwake. Lolote atakalosema litapuuzwa tu. Kila kitu, kwa mhusika mlevi, huonekana kama kinafaa kusemwa popote na kwa mtu yeyote bila kuchuja.

Waandishi wengi, wakiwamo walimu wa fasihi huko shuleni na vyuoni, humtumia mhusika mlevi kama muongejaji mkuu wa hoja zote muhimu kwenye michezo yao ya kuigiza. Mhusika huyo hutumika kama midomo ya waandishi. Kisanaa, mwandishi huzungumza na kuwasilisha yale yote yanayomsibu kupitia mhusika aliyemteua. Mlevi huwa anaongea yaliyo moyoni. Ukwepaji wa tatizo la kisanaa huoneshwa na wahusika wengine katika kazi ya kifasihi. Mwandishi katika *Mabepari wa Bongo*, anamtumia mke 1 kudhihirisha hilo. Anasema:

Mwanangu acha kubishana na mlevi huyo. Kwani hata hizo fedha za kumlipa hatuna. Hapa tunasubiri michango tumzike baba yako (uk. 2).

Mke 1 huona kwamba anayeongea ni mlevi tu asiyestahili kubishana naye kwa kuwa anayoongea hayana maana yoyote. Aidha, Muhando katika *Lina Ubani*, analidhihirisha hilo kwa kuwatumia wahusika wengine walioko katika mchezo. Wahusika hao wanaona kwamba, Mwanahago anaongea tu kwa sababu ni mlevi. Hata hivyo, usemaji kweli wa mhusika mlevi unaakisi hali halisi iliyo moyoni katika jamii yake. Mbinu za kisanaa hutumika kwa madhumuni mahsusi yanayokusudiwa na mwandishi. Hii ndio sababu utafiti unaeleza kwamba, mara

zote mhusika huyu anapoongea, hakuna migogoro inayojitokeza kwa kuwa anaonekana kama mlevi tu. Huu ndio ukwepaji wa tatizo kisanaa, hasa hofu kubwa ikiegemezwa katika mkono mrefu wa chuma wa tabaka tawala.

Hitimisho

Makala haya yamejadili muakiso wa ukweli wa kauli za mlevi na namna zinavyochagiza tafsiri kwa msomaji au msikilizaji kwa kurejelea vitabu teule. Uchunguzi umezingatia uhalisi wa kauli za mhusika mlevi kwa kurejelea tamthiliya teule. Pia, imetalii jinsi matendo na kauli za mhusika mlevi zinavyochagiza tafsiri mbalimbali kwa wasomaji na wasikilizaji. Ukwepaji huo umetazamwa kifasihi zaidi. Kipekee, mhusika mlevi amejengwa kisanaa kama mbinu mojawapo ya ukwepaji wa changamoto mahsusi zinazotazamwa kwa jicho la kiuchunguzi, hasa apoeleza masuala yanayoigusa jamii na serikali yake wazi wazi. Kwa ujumla, mhusika mlevi ni msemaji wa mwandishi. Nafasi hiyo humpa mwandishi fursa pana ya kutamba na kutambaa kwa kadiri anavyoweza kuyaweka wazi yale yote yanayoshindikana kusemwa na wahusika walio katika ung'amuzi tambuzi.

Marejeleo

- Arthurs, S. (1858). *Ten Night in Bar Room*. USA: New York.
- Bakola, E. (2006). *Cratinus and the Art of Comedy*. USA: Oxford University Press.
- Berkowitz, L. (1970). 'Aggressive Humor as a Stimulus to Aggressive Responses' Katika *Journal of Personality and Social Psychology*, 16, 710 - 717.
- Chapman, A. J. (1976). *Humour and Laughter Theory; Research and Applications*. London: Wiley and Sons limited.
- Culwell, M. L. (1994). The Role of the Clown in ShakespearTheatre, katika shaksper.net/scholarly-resources/library-of-essays. Tarehe 13/09/2019 .
- Davidson, B. (1970). *The Growth of African Civilisation*. Nairobi: Longman.
- Dickens, C. (1954). *Drunkard's Death*, katika <http://www.daily-pulp.com/literature/the-drunkards-death>. tarehe 17/08/20129.
- Faulkner, P. (1977). *Modernism: The Critical Idiom*. London: Methuen and Co Ltd.
- Freud, S. (1896). Aetiology of Neuroses, katika www.freudmuseum.at/freud/chronolg/1896-e.htm. tarehe 12/08/20119.
- Freud, S. (1923). The Ego and the Id. Katika *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Tarehe 12/12/2019.
- Freud, S. (1900). *The Interpretation of Dreams*. Katika http://en.wikipedia.org/wiki/Psychoanalysis#cite_note-12. tarehe 22/08/2019.
- Godkewitsch, M. (1996). Physiological and Verbal Indices of Arousal in Rated *Humour and Laughter Theory; Research and Applications*. London: Wiley and Sons Limited.

- Kezilahabi, E. (1975). *Rosa Mistika*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Kezilahabi, E. (2008). *Karibu Ndani*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Legulegu, S. (2016). *Siasa na Uchumi Katika Fasihi ya Kiswahili*. Tasinifu Iliyowasilishwa kwa Ajili ya Shahada ya Kwanza (Haijchapishwa). Chuo Kikuu cha Tumaini Makumira.
- Makras, K (2010). "Dickens Interperance: The Presentaion of Drunkard" in *The Drunkard's Death, and The Pickwick Papers*".
- Matteru, M. O. B (1982). "The Image of the Women in Tanzania Oral Literature: A Survey". *KISWAHILI*. Jarida la TUKI Chuo Kikuu Cha Dar-es-Salaam. Vol. 49/2.
- Mayega, P. (2006). *Mwalimu Mkuu wa Watu*. Dar es Salaam: MBP Interprises.
- Mbonde, J. P. (2002). 'Uchambuzi na Uhakiki' katika Janga Sugu la Wazawa'. *Swahili Forum* 12 (2005): 81 – 93.
- Mlacha, S. A. K. (1985). Wahusika katika riwaya za Kiswahili. *MULIKA* Na:17. TUKI.
- Muhando, P. (1984). *Lina Ubani*. Dar-es-Salaam: Dar-es-Salaam University Press.
- Muindi, A. (1996). *Usawiri wa Wahusika Makahaba katika Vitabu vya Said Ahmed Mohamed*. Tasinifu Iliyowasilishwa kwa Ajili ya Shahada ya Uzamili (Haijchapishwa). Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Mng'ong'o, C. G (1980). *Njozi Iliyopotea*. Dar es Salaam:Tanzania Publishing House.
- Mnigo, R. A. (2015). *Tathimini ya Mwingiliano Matini katika Utunzi wa Emmanuel Mbogo: Utafiti Linganishi wa Tamthiliya ya Ngoma ya Ng'wanamalundi na Fumo Liongo*. Tasinifu ya Shahada ya Uzamili (Haijchapishwa). Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Moliere, G. (1911). *The Doctor Inspite of Himself*. Dublin, Maunsel & Company Ltd.
- Mohamed, S. M. (1995). *Amezidi*. Hardcover: East African Educational publishers.
- Selden, R., et al. (2005). *A Readers Guide to Contemporary Literary Theory*. New York: Longman.
- Muhanika, H. (1982). *Killer Drink and Other Stories*. Dar es Salaam: Publicity International Ltd.
- Nyerere, J. K. (1974). *Binadamu na Maendeleo*. Oxford: Oxford University Press.
- Nyerere, J. K. (1968). *Ujamaa*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Nyoni, F. P. (2007). *Mabepari wa Bongo*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- O'connor, F. (1948). *The Drunkard*. USA: New York.
- Senkoro, F. E. M. K. (2004). Fools, Drunkards and Imbeciles Tell More Truth: Whither Satire in Tanzania? *katika* (mh) Kihore, Y. M. *Kiswahili*: Jarida la Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili, JUZUU Na. 67. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.

- Selden, R., et al. (2005). *A Readers Guide to Contemporary Literary Theory*. New York: Longman.
- Senkoro, F. E. M. K. (2006). Fasihi ya Kiswahili ya Majaribio: Makutano ya Fasihi Simulizi na Fasihi Andishi, *Kioo cha Lugha*, JUZUU Na 4. Idara ya Kiswahili. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Shakespeare, W. (1990). *The Taming of the Shrew*. New York: Oxford University Press.
- Shemweta, D. (2015). *Itikadi katika Tamthiliya za Emmanuel Mbogo: Utafiti Linganishi wa Ngoma ya Ng'wanamalundi na Fumo Liongo*. Tasinifu ya Shahada ya Uzamili (Haijachapishwa). Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Shivji, I. (2002). Makuadi wa Soko Huria (Chachage, S. C), Hotuba ya Uzinduzi wa Kitabu. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam: TUKI katika Mulika 26: 17 – 24.
- Tutuola, A. (1993). *Palm Wine Drinkard*. Grove Press.
- Wamitila, K. W. (2008). *Kanzi ya Fasihi 1: Misingi ya Uchanganuzi wa Fasihi*. Nairobi: Vide-Muwa.
- Wilder, T. (1930). *Our Town*. New York: Harper Perennial.
- William na at. el. (1976). Humour as a Creative Experience: The Developmen of Hollywood Humour, katika Chapman, T.na Hugh F. (wah), *Humour and Laughter Theory; Research and Applications*. London: Wiley ana Sons limited.
- Younge, R. (1638). *The Drunkard's Character, or, A true Drunkard with Such Sinnes a Raigne in Him*. London: Folger Education.

